

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертация за присъждане на образователна и научна степен „доктор”,
област на висше образование 1. Педагогически науки,
професионално направление 1.2. Педагогика,
научна специалност „Теория на възпитанието и дидактика (Начална училищна педагогика),

Тема на дисертационния труд: Развитие на четивната грамотност на учениците в IV клас в условията на проектна учебна дейност

Автор: Ива Андонова Стаменова, докторант в редовна форма на обучение в докторска програма „Теория на възпитанието и дидактика (Начална училищна педагогика)

Научен ръководител: доц. д-р Красимира Марулевска

Рецензент: доц. д-р Мая Сотирова, Югозападен университет „Неофит Рилски“

1. Общо представяне на докторанта

Ива Андонова Стаменова е завършила бакалавърска програма „Българска филология“ (2009 г.) и магистърска програма „Предучилищна и начална училищна педагогика“ (2011 г.) в Югозападен университет „Неофит Рилски“ – Благоевград. През 2015 г. е зачислена като докторант в редовна форма на обучение в докторска програма „Теория на възпитанието и дидактика (Начална училищна педагогика)“. Отчислена е с право на защита със Заповед № 960 от 24.04.2018 г.

От септември 2017 г. Ива Стаменова асистент в катедра „Предучилищна и начална училищна педагогика“ към Факултета по педагогика. Профилът на водените от ас. Ива Стаменова семинарни и практически упражнения отразяват специфичната ѝ професионална компетентност и изследователски интереси – в областта на началната училищна педагогика (във връзка с насочеността на обучението в докторантската програма) със заявка (като филолог) за сериозно изследователско присъствие в полето на

методиката на езиковото и литературното обучение в началните класове. Дисертационното изследване и публикационната продукция на докторанта отразяват този специфичен академичен опит и са негово естествено продължение.

2. Актуалност на изследвания проблем

В дисертационното изследване намират пресечна точка два самостоятелно значими и актуални в педагогически план проблема. Първият засяга функционалната грамотност като ново, модерно понятие в контекста на концепцията за единно формиране на ключовите компетентности у учениците. Вторият проблем е свързан с прилагането на проектнобазираното обучение не само за постигането на образователните цели на предметно равнище, но и отново по посока на формирането у ученика на компетентности, които са значими за неговото личностно развитие и социална реализация. И в двете проблемни полета концептуално-теоретичните доминират над тези с практико-приложен характер. Изследователските амбиции на Ива Стаменова са именно в тази насока – „разкриване на възможностите за развитие на четивната грамотност в условията на проектна учебна дейност чрез приложението на авторски модел на проектнобазирано обучение по четене“ (с. 6). Навлизането в слабо изследваното поле на образователните параметри на функционалната грамотност води след себе си както негативи, така и позитиви. Негативите са свързани с липсата на солидна теоретична основа, на която да бъде построено изследването, защото понятието четивна грамотност в авторската изследователска концепция неизбежно излиза извън рамките на традиционната интерпретация на четенето като речева дейност. На ново равнище се разглежда и понятието грамотност – в прагматичен, функционален план, което предполага необходимостта от иновативни педагогически стратегии за нейното формиране у учениците. Позитивите, които носи със себе си изборът на темата на изследването, са именно в поетото предизвикателство да бъдеш от първите. На фона на осезаемата липса на интерес към четенето у подрастващите, както и на шокиращите и дори обидни резултати от международните изследвания на четивната грамотност на учениците в България, изследването е не само актуално, то е навременно, необходимо и практически важно и значимо.

3. Познаване на проблема

Докторантът демонстрира добра осведоменост и познаване на водещите изследвания у нас във връзка с проблема за четивната грамотност на учениците. Проучена е значителна по обем педагогическа, социалнопедагогическа и психологическа литература, включително и някои нормативни документи, свързани с грамотността на учениците. В дисертацията са използвани общо 129 заглавия на български език, предимно от български автори. Една пета от литературните източници са от последните пет години.

Текстът е авторски, при позоваването е спазена академичната етика. Стилът е научен, изказът – ясен и точен, демонстрирана е прецизност при оформлението на текста.

4. Представяне и оценка на концепцията на дисертационното изследване

В уводната част на дисертацията Ива Стаменова обвързва аргументацията на значимостта на проблема в теоретичен и практически план с изследователските си задачи и на тази основа изгражда концепцията на изследването. За **обект** на изследването е избран „функционалната грамотност на учениците в началното училище“ (с. 6), а за **предмет** – „процесът на развитие на четивната грамотност на 10-11 годишните ученици в условията на проектна учебна дейност“ (с. 6). Правилно поставена е **целта** на изследването – „разкриване на възможностите за развитие на четивната грамотност на 10-11 годишните ученици в условията на проектна учебна дейност чрез приложението на авторски модел на проектнобазирано обучение по четене“ (с. 6). **Хипотезата**, която авторът издига е, че „развитието на четивната грамотност на 10-11 годишните ученици може да бъде успешно осъществено, ако: 1) се приложи в педагогическата практика дидактически модел, основан на метода на проектите; 2) се стимулира развитието на четивната компетентност, творческата активност и артистичност на учениците в условията на проектнобазираното обучение“ (с. 6). **Задачите** на изследването са: проследяване в теоретичен и практически аспект на четивната грамотност на учениците в IV клас и разкриване развиващия потенциал на метода на проектите в условията на съвременната дидактическа система; създаване и апробиране в условията на педагогическия експеримент на авторски дидактически модел за развитие на четивната

грамотност на 10-11- годишните ученици; изграждане на система критерии и показатели за диагностика и оценка на четивната грамотност на учениците в начална училищна възраст (с. 6-7). Детайлно описани са избраните изследователски **методи**. Методиката на емпиричното изследване включва: създаване на дидактически модел за развитие на четивната грамотност в условията на проектнобазирано обучение; апробиране на модела чрез провеждане на педагогически експеримент; анкетиране, тестиране, наблюдение, проучване на продукти от дейността на учениците. Инструментариумът е богат и комплексен – диагностични карти, авторски модел със задачи за проектна дейност, стандартизирани тестове и анкети за диагностика на грамотността.

5. Съдържание на труда

Дисертационният труд е в обем от 313 страници, от които 155 страници са основен текст и 158 страници – приложения. Трудът е логично структуриран и включва: увод, три глави, заключение, използвана литература и приложения. Научните приноси на дисертационния труд авторът представя след заключителната част, но според мен те трябва да бъдат посочени в автореферата.

Теоретичната постановка на изследователския проблем е в първите две глави. Съвсем логично първа глава е посветена на функционалната грамотност, в рамките на която се интерпретира и четивната грамотност като неин основен елемент. Впечатление още в първия параграф прави стремежът на Ива Стаменова да не се ограничи в интерпретацията на проблема единствено в аспекта на неговата модерност, а да разкрие в дълбочина историческата динамика и многопластовост в тълкуването на феномена грамотност. Анализът на ключовите международни и национални стратегически документи е през призмата на специфичните за педагогическата реалност у нас проблеми, свързани с грамотността, и на основата на богатия и специфичен български опит в тяхното изследване и решаване. В методологически план анализът е още многопланов. Разкрива се интердисциплинарният характер на понятието функционална грамотност и на тази основа се аргументира необходимостта от интердисциплинарно, интегрирано (включително и проектнобазирано) обучение за нейното формиране и развитие. Проблемът се интерпретира през призмата на синергетичния, личностноориентиран и компетентностния подход, което обогатява значително

изследването по посока на неговата концептуализация. На тази широка основа докторантът дефинира общопедагогическите измерения на функционалната грамотност, в рамките на която се интерпретират нейните елементи – четивна, математическа и природонаучна грамотност.

Във втора глава проблемът за формирането и развитието на функционалната грамотност се разглежда на процесуално-технологично равнище по посока аргументиране на приложимостта и целесъобразността на проектнобазираната учебна дейност за развитие на четивната грамотност у учениците. Заслужава внимание интерпретацията на проблема през призмата на философията и педагогиката на прагматизма – поглед, който сближава понятията образование и грамотност и, същевременно, дава важни ориентири в чисто технологичен план: индивидуализация на обучението, интегриране на учебно съдържание от различни учебни предмети, решаване на реални, практически значими задачи и проекти, работа в екип и насърчаване на творческите, алтернативни решения и гледни точки.

Емпиричната част е представена в трета глава. Подробно описани са етапите на педагогическия експеримент, инструментариумът, критериите и показателите, които се използват при диагностичното оценяване на равнището на четивната грамотност на четвъртокласниците, както и параметрите на авторския дидактически модел за развитие на четивната грамотност чрез проектна учебна дейност. Анализът на получените резултати е задълбочен и прецизен и дава възможност на Ива Стаменова да потвърди основната хипотеза на изследването, че проектнобазираното обучение допринася в значителна степен за развитието на четивната грамотност на учениците в четвърти клас.

6. Критични бележки и препоръки

В уводната част на изследването, според мен, е уместно да се представи понятийният апарат на изследването, т.е. да бъдат ясно отграничени основните понятия, с които се работи в него – грамотност, функционална грамотност, четивна грамотност, четене с разбиране.

Обемът на извадката, според мен, е незадоволителен, особено в констатиращото изследване, където обикновено се търси по-голяма представителност на резултатите.

С оглед на факта, че понятието функционална грамотност е въведено у нас от англоезичната литература, разработката предполага позоваването на литературни източници на латиница, още повече че има множество такива, които да са достъпни в електронното пространство.

Доколкото предмет на изследването е четивната грамотност, очакванията в съдържателно отношение са именно тя да е във фокуса на теоретичния анализ в първа глава. В нея обаче се разглежда функционалната грамотност въобще и само един подпараграф е посветен изцяло на четивната грамотност. Същевременно в него тя се интерпретира по-скоро като четене с разбиране, отколкото като съвкупност от компетентности, които учениците трябва да овладеят.

7. Приносни моменти в дисертационния труд

Очертаните приноси са приемливи и съответстват на изследователската работа, макар че считам за по-подходящо те да бъдат обвързани в по-голяма степен с поставените в дисертационната разработка изследователски задачи. С оглед на това с приносен характер, според мен, са следните изследователски постижения на Ива Стаменова:

1. Направено е задълбочено теоретично проучване на проблема за функционалната грамотност на учениците, като е разкрита историческата динамика в разбирането на феномена грамотност. Проблемът е разработен многоаспектно – в контекста на идеята за учене през целия живот, през призмата на водещите подходи в съвременното обучение, в дискурса на интердисциплинарността и педагогиката на прагматизма.
2. Теоретико-приложен принос на изследването е аргументирането и практико-приложната конкретизация на идеята за формиране и развитие на четивната грамотност на учениците в началните класове чрез проектна учебна дейност.
3. Разработен и апробиран е иновативен дидактически модел за развитие на четивната грамотност на 10-11 годишните ученици, основан на проектнобазираното обучение по четене в четвърти клас.

4. Разработена и апробирана е авторска методика за диагностика, формиране и развитие на четивната грамотност на четивната грамотност на учениците, която може да бъде използвана успешно в педагогическата практика.

8. Автореферат и публикации

Авторефератът на дисертацията представя по коректен и изчерпателен начин концепцията на изследването като цяло, съдържанието и структурата на дисертационния труд, изследователските резултати и основните приносни моменти.

Публикационната активност на Ива Стаменова е удовлетворяваща. Публикациите отразяват съдържателно компоненти от дисертационното изследване и имат представителство на университетско, национално и международно равнище.

9. Заключение

В съдържателно отношение и като обем дисертационният труд отговаря на възприетите изисквания, както и на изискванията на чл. 6, ал. 3 от Закона за развитие на академичния състав на Република България. На основание на това и на дадената по-горе обща положителна характеристика на научноизследователската дейност на докторанта, достойнствата на разработените дисертационен труд и оценката на приносните моменти в него предлагам на уважаемото научно жури да присъди образователната и научна степен „доктор” по професионално направление 1.2. Педагогика, научна специалност Теория на възпитанието и дидактика (Начална училищна педагогика) на Ива Андонова Стаменова.

Член на научно жури:

доц. д-р Мая Сотирова

19 юни 2018 г.